

с. Зазірки при Успенській церкві (хлопчиків – 23, дівчаток – 4), в с. Дубовичі при храмі Різдва Богородиці (хлопчиків – 32, дівчаток – 6), в м. Ямпіль при Преображенській церкві (хлопчиків – 32), в с. Орловка при храмі Різдва Богородиці (хлопчиків – 36, дівчаток – 4), в с. Собичево при Покровській церкві (хлопчиків – 31), в с. Суходол при Іллінській церкві (хлопчиків – 19, дівчаток – 9), в с. Полковнича Слобода при храмі Різдва Богородиці (хлопчиків – 26, дівчаток – 5), в с. Марчихина Буда при церкві Іоанна Предтечі (хлопчиків – 34, дівчаток – 3), в с. Кучерівка при Михайлівській церкві (хлопчиків – 23, дівчаток – 6). В 1847 р. було відкрито школу в с. Волокитино при Покровській церкві (хлопчиків – 13, дівчаток – 9), в 1848 році – в с. Ярославець при Благовіщенській церкві (хлопчиків – 54, дівчаток – 11), в с. Сварково при Миколаївській церкві (хлопчиків – 40, дівчаток – 4) [8, с. 173–174]. Станом на 1897 р. по Глухівському повіту дітей шкільного віку від 7 до 17 років нараховувалося 18 045 осіб, з них хлопчиків – 9 000, дівчаток – 9 045 [9, с. 201–202].

На сторінках видання ставилося питання про взаємодію земства і церковних шкіл Глухівського повіту. Земство, вказуючи на недоліки церковно-парафіяльних шкіл, підтримувало їх матеріально. Так земська комісія по народній освіті вирішила надати грошову допомогу церковно-парафіяльним школам в розмірі 175 руб., школам грамоти – в розмірі 50 руб. на рік кожній при виконанні певних умов [10, с. 701–702], про що свідчить інформація голови Глухівського відділення єпархіальної учительської ради священника К. Розантовського: «И мы имеем истинное утешение сказать, что семя упало на добрую почву. Этою доброю почвою, не говоря об общем составе гласных, явились в особенности некоторые члены земского собрания гуманные, просвещенные, идущие не только за веком во всем хорошем, но и навстречу веку. К ним принадлежит: господин председатель уездной земской управы и гласный (он же земский начальник и член нашего Отделения) А.Г. Трофименко... В числе гласных собрания находился местный землевладелец, камергер Двора Его Величества Василий Аркадиевич Кочубей. Человек глубоко религиозный и высоконравственный. Он пожелал поближе ознакомиться с церковно-школьным вопросом. Ознакомившись до известной степени с церковно-школьной деятельностью, В.А. Кочубей выступил в земском собрании с рядом речей сердечных, доказательных в пользу церковных школ [11, с. 698–700].

Цінність матеріалів, опублікованих у Відомостях, полягає у тому, що вони мають докладні дані про церковно-релігійні, демографічні, соціально-економічні, культурно-освітні аспекти життя на території окремих регіонів Чернігівської єпархії. З них складається цілісна картина суспільних відносин на рубежі XIX – XX ст. в Україні.

ПОСИЛАННЯ

1. Блакитний М.М. Церковна періодика Чернігівської єпархії на початку XX ст. (1912–1917) // Сіверщина в історії України: збірник наукових праць. Випуск 7. – Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK, 2014. – С.213–218.

2. Черниговские епархиальные известия. – 1866. – Часть неофициальная. – Типография Чернігівського Іллінського монасти-

ря, 1866. – С. 827.

3. Черниговские епархиальные известия. – 1866. – Часть неофициальная. – Типография Чернігівського Іллінського монастиря, 1866. – С. 825.

4. Черниговские епархиальные известия. – 1866. – Часть неофициальная. – Типография Чернігівського Іллінського монастиря, 1866. – С. 413–415.

5. Черниговские епархиальные известия. – 1893. – Часть неофициальная. – Чернігів, Губернська типографія, 1893. – С. 253–263, 280–291.

6. Черниговские епархиальные известия. – 1893. – Часть неофициальная. – Чернігів, Губернська типографія, 1893. – С. 563–580.

7. Черниговские епархиальные известия. – 1861. – Часть официальная. – Чернігів, Губернська типографія, 1861. – С. 237–246.

8. Черниговские епархиальные известия. – 1861. – Часть официальная. – Чернігів, Губернська типографія, 1861. – С. 173–174.

9. Черниговские епархиальные известия. – 1887. – Часть официальная. – Чернігів, Губернська типографія, 1887. – С. 201–202.

10. Черниговские епархиальные известия. – 1895. – Часть неофициальная. – Чернігів, Губернська типографія, 1895. – С. 701–702.

11. Черниговские епархиальные известия. – 1895. – Часть неофициальная. – Чернігів, Губернська типографія, 1895. – С. 698–700.

Онопrienko E.V. «Черниговские епархиальные известия» как источник изучения истории Глуховщины

В статье анализируется издание «Черниговские епархиальные известия» (1861–1912) как источник изучения региональной истории вообще и церковно-религиозной жизни Глуховщины в частности.

Ключевые слова: издание «Черниговские епархиальные известия», Глуховщина, епархия.

Onoprienko O.V. «Chernihiv Eparchial News» as a source of studying the history of Hlukhiv

In the article the publication «Chernihiv Eparchial News» (1861–1912) is analyzed as a source of studying of regional history in general and church and religious life in the vicinity of Hlukhiv.

Key words: publication «Chernihiv Eparchial News», Hlukhiv, diocese.

17.03.2017 р.

j

УДК 37(09):(477.51) «1850/1950»

Д.В. Пуга

НАРИС З ІСТОРІЇ МАЛОВІДОМОГО ПАНСІОНУ ПРИ ЧЕРНІГІВСЬКІЙ КЛАСИЧНІЙ ЧОЛОВІЧІЙ ГІМНАЗІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТ.)

У статті йдеться про історію будівництва та про роки діяльності благородного пансіону у XIX–XX ст. при Чернігівській класичній чоловічій гімназії.

Ключові слова: благородний пансіон, класична чоловіча гімназія, навчальний процес.

Питання будівництва у другій половині XIX ст. та діяльності пансіону при Чернігівській чоловічій класичній Олександрійській гімназії на сьогоднішній час – доволі невідоме питання.

Чернігівська класична чоловіча гімназія займала два будинки. В одному з них розміщувались навчальні класи (зараз це будівля Чернігівського обласного історичного музею ім. В. Тарновського), в іншому розташовувався пансіон для приїжджих учнів.

Пансіони створювали в дореволюційній Росії при навчальних закладах. Фактично це були гуртожитки з пов-

ним утриманням учнів. Діяльність Чернігівської класичної чоловічої гімназії та благородного пансіону при ній не були предметом окремого наукового дослідження.

Фактично дослідники XIX–XX ст. описували діяльність чоловічої гімназії у Чернігові, але вони не розкривали на належному рівні факти з життя та діяльності пансіону при гімназії. Серед дослідників XIX ст. на окрему увагу заслуговує єдиний автор М. Тутолмин, який в своїй праці «Столетие Черниговской гимназии: Краткая историческая записка», що побачила світ у 1906 р., багато уваги надавав фактам з життя пансіону та вихованцям цього закладу [1, с. 420–421]. Можна констатувати, що упродовж всього XIX ст. фактично ніхто з дослідників не приділяв окремої уваги діяльності пансіону при гімназії. В XX ст., тобто вже в радянський час, взагалі питання діяльності Чернігівської гімназії на території колишньої Російської імперії розглядалось в контексті розвитку системи середньої освіти загалом по всій імперії. Ці дослідження знайшли своє втілення в загальних виданнях, які присвячені історії освіти та навчально-виховному процесу у XIX ст.

Щоправда, єдина публікація, яка була присвячена будівлі пансіону, вийшла в 1924 р. в чернігівській газеті «Червоний стяг», коли була надрукована стаття під назвою «Чи не помилка». Стаття розкривала тогочасні проблеми, пов'язані з будівлями колишньої гімназії. Зокрема, в будівлі колишнього пансіону в 20-х роках XX ст. на вулиці Революції була розташована спочатку Чернігівська середня школа ім. Коцюбинського, а потім – дитяче містечко ім. Комінтерну. Можна констатувати, що, на жаль, жодного ґрунтового видання з історії Чернігівської чоловічої класичної гімназії у XIX та XX ст. в радянський час не було видано.

В 90-ті роки XX ст. чернігівський дослідник В. Сапон у своїх публікаціях основну увагу приділив місцю розташування пансіону при Чернігівській гімназії [2, с. 18].

Дослідник історії Чернігова Ф. Спиридонов в своїй статті проаналізував питання виховання, життя гімназистів всієї Російської імперії, побут вихованців та розпорядок дня учнів Чернігівської гімназії [3, с. 4].

Історик Е. Шпилевський також займався дослідженням життя гімназистів Чернігівської класичної гімназії та пансіону при ній, щоправда лише частково. Він висвітлював історію будівництва будівлі пансіону та її використання в XIX–XX ст. [4, с. 4].

Серед джерел з історії будівництва та ремонтних робіт, пов'язаних з Чернігівською чоловічою гімназією, окрему і досить важливу групу складають документи Державного обласного архіву Чернігівської області. Тут у фондї 127 (Чернігівське губернське правління) знаходяться матеріали з питання будівництва та ремонту пансіону при гімназії у другій половині XIX ст.

Пансіон для приїжджих або сторонніх учнів був збудований у 1850 р. і упродовж XIX – на початку XX ст. фактично виконував роль «гуртожитку» для гімназистів. Збільшення будівель гімназії було необхідно тому, що кількість бажаючих навчатись в навчальному закладі поступово зростала.

Будівництво пансіону стало можливим, завдячуючи благодійництву. Одним з відомих меценатів був Осип Степанович Судієнко, який мав намір дати батьківство для свого сина від однієї з кріпосних. Для цього потрібно було отримати дозвіл Державної Ради. У разі позитивної відповіді він пообіцяв щедри пожертвування на користь навчальних закладів (40 тис. руб.). Гроші були покладені в Державний банк, і у 1834 р. пожертвувана сума за рахунок відсотків виросла до значної цифри – 180 тис. руб.; на 1840 р. вона вже дорівнювала 200 тис. руб. Пожертвування на функціонування пансіону у 1838 р. (30 тис. руб.) надав і син О. Судієнка Михайло. У свою чергу дворяни Чернігова у 1844 р. прийняли рішення про збір коштів з власних доходів на будівництво пансіону при гімназії [4, с. 4].

Пансіон було урочисто відкрито в Чернігові 25 червня 1850 р. За головним двоповерховим корпусом знаходилися будівля з квартирами для вихователів, лікарня та баня. Для 50 вихованців обладнали великі спортивні майданчики. У 1854 р. пансіон заселили гімназистами. На жаль, на сьогоднішній день від всього комплексу збереглася єдина будівля, де знаходилась обласна рада спортивного товариства «Спартак» на Валу. Зараз в будинку розміщується спортивна школа.

У жовтні 1857 р. імператор Олександр II разом з дружиною їхав до Москви через Київ. Під час свого перебування в Чернігові він відвідав класичну гімназію: «...он гимназией и пансионом остался отлично доволен как чистотой и порядком во всем, так и видом воспитанников» [5, с. 4].

У 60-ті роки XIX ст. будинок пансіону був реконструйований. 1865 року були затверджені кошториси на ремонт будівель Чернігівської гімназії [6, арк. 1]. 1 січня 1866 р. пансіон закрили. Були складені акт про ознайомлення з пошкодженнями і плани будівель. Кошторис на виправлення камінної будівлі пансіону передбачав витрати у розмірі 431 руб. 80 коп. [7, арк. 1–2]. На другому поверсі планувалося встановлення двох дерев'яних перегородок для розміщення класів. Відомо, що у 1866 р. тут знаходились 1 та 4 класи гімназії [8, арк. 1].

У цьому ж році губернський архітектор Д. Савицький ознайомився зі станом благородного пансіону. Він констатував, що навантаження перегородок не привели до руйнування балок, а самі балки були доволі міцними і безпечними [8, арк. 1], що вага перегородок не призвела до осадки будинку [8, арк. 1–2]. Директор училищ просив зробити розпорядження на виправлення даху, кам'яної огорожі та парканів при будинку Чернігівської гімназії [9, арк. 4–4 зв.]. Кошторис на роботи був складений молодшим архітектором будівельного відділення Чернігівського губернського правління І. Куцевичем [10, арк. 1]. Загалом у 1866 р. сума на ремонтні роботи склала 636 руб. 65 коп. сріблом [11, арк. 1].

Через два роки знову виникла потреба у проведенні ремонту в будівлях гімназії та колишнього пансіону. Підрядник Френкель виконав ремонтні роботи на загальну суму 917 руб. 50 коп. [12, арк. 1 зв.]. У цьому ж році були відремонтовані дах, кам'яна огорожа та паркани на суму

285 руб. [13, арк. 1]. Затверджений 1868 р. кошторис на ремонт будівлі гімназії складався з витрат на матеріали – 862 р. 51/4 коп. і на роботу – 433 руб. 94 коп. на загальну суму 1295 руб. 99 1/4 коп. [14, арк. 2–3].

Пансіон був розрахований на 40 вихованців і утримувався за рахунок вихованців (300 рублів щорічно). Керівництво пансіону складалося з 1 начальника пансіону (він же директор гімназії), 1 інспектора, 2 вихователів, 1 помічника вихователя; господарський комітет вів всі справи по пансіону. Виконавчу функцію здійснював економ. Щорічно складався кошторис витрат, який затверджувався попечителем [15, с. 420–421]. Пансіон видавав кожному учню книги, писемні приналежності, дві пари брюк, жилет, мундир, кашкет з гербом, два пояси, два пальто, дві пари чобіт, постільний комплект, влітку – дві пари парусинових штанів та білий кашкет.

Заслуговують на увагу наступні дані.

Стіл пансіонерів:

08.00 – чай з молоком та білим хлібом; 12.00 – сніданок, який складався з одного гарячого блюда; 15.00 – обід, який складався з 3-х блюд (першого, гарячого, солодкого) 20.00 – вечеря, легка закуска та чай з молоком і білим хлібом [15, с. 423].

Розпорядок дня пансіонерів:

06.00 – підйом; 08.00 – ранковий чай; 09.00–12.00 – уроки в гімназії (2); 12.00 – обід; 12.00–14.00 – відпочинок, прогулянки, гра; 14.00–17.00 – уроки в гімназії (2); 17.00 – перекус; 18.00–20.00 – репетиція; 20.00 – чай; 20.00–21.00 – прогулянки в залі; 21.00 – молитва та сон [15, с. 187].

Після жовтневих подій 1917 р., «завдячуючи» новим суспільним перетворенням, навчальний заклад проіснував тільки два роки. У 1919 р. Чернігівську класичну чоловічу гімназію закрили. Приміщення двох будівель залишались деякий час вільними. В одній споруді, де зараз знаходиться Чернігівський обласний історичний музей ім. В. Тарновського, розмістили Губпартшколу. У 1924 року в будинку колишньої класичної чоловічої гімназії знаходилась вже середня семирічна українська школа ім. Коцюбинського, про що дізнаємось із газети «Червоний стяг»: «... школа за 6 років свого існування вже пережила три переселення: до будинку дворянського пансіону, до бувшого пансіону гімназії і до будинку гімназії. Школа починалась з 18 чоловіків в 1917 році, вона мала 230 душ дітей на весні 1923 року, а того ж року в осені – 400 душ. Школа врешті дістала будинок бувшої гімназії (будівля сучасного Чернігівського історичного музею), коли його звільнила Губпартшкола. Довгий час вона була єдиною середньою українською школою в Чернігові, а тепер ставала найбільшою на Чернігівщині» [16, с. 4].

Відомо, що у місті Чернігові в цей час працювали дві головні школи міста: семирічка ім. Леніна з російською мовою навчання (була розташована в будівлі колишньої жіночої гімназії) та семирічка ім. Коцюбинського з українською мовою навчання. Цікаво, що в будинку колишнього пансіону Чернігівської гімназії на вул. Революції було розташоване дитяче містечко ім. Комінтерна. Щоправда, про це містечко фактично нічого невідомо.

Середня українська школа ім. Коцюбинського з семирічним терміном навчання знаходилась в будівлі колишньої гімназії тільки до 1932 р. З цього часу і до початку Другої світової війни тут розташовувався Чернігівський обласний історичний музей з досить великою кількістю експонатів.

В роки Другої світової війни споруда гімназичного пансіону була зруйнована. Після війни відбудували тільки приміщення колишньої гімназії, у якому упродовж 1951–1964 рр. знаходився зооветеринарний технікум, з 1964 року – Чернігівський філіал Київського політехнічного інституту [17, с. 4]. Після реставрації 1975–1977 рр. будівлю класичної чоловічої гімназії займає Чернігівський обласний історичний музей.

Таким чином, історія пансіону при Чернігівській класичній чоловічій гімназії наразі залишається маловивченою. На жаль, ще немає окремого ґрунтового наукового видання з діяльності гімназії, відповідно і окремого видання про історію створення благородного пансіону, хоча ця тема потребує окремого належного наукового дослідження.

ПОСИЛАННЯ

1. Столетие Черниговской гимназии. 1805–1905: краткая историческая записка / [составил М.Т. Тутомлин]. – Чернигов: Тип. Губернского правления, 1906. – 516 с.
2. Сапон В. Вулиці старого Чернігова / Володимир Сапон. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2007. – С. 18.
3. Спиридонов Ф. Гіркий запах лози: із історії Чернігівської чоловічої гімназії та методів виховання / Фелікс Спиридонов // Чернігівські відомості. – 1997. – 10 жовтня – С. 4.
4. Шпилевский Е. Как учились наши прадеды / Евгений Шпилевский // Черниговский полдень. – 1995. – 16 ноября – С. 4.
5. Спиридонов Ф. Гіркий запах лози: із історії Чернігівської чоловічої гімназії та методів виховання / Фелікс Спиридонов // Чернігівські відомості. – 1997. – 10 жовтня – С. 4.
6. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. 127, оп. 10, спр. 8.
7. ДАЧО, ф. 127, оп. 16, спр. 39.
8. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 16, спр. 131.
9. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 26, спр. 169.
10. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 36, спр. 46.
11. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 16, спр. 180.
12. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 46, спр. 212.
13. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 26, спр. 259.
14. Держархів Чернігівської області, ф. 127, оп. 10, спр. 8.
15. Тутомлин М. Столетие Черниговской гимназии. 1805–1905: краткая историческая записка. – Чернигов: Тип. Губернского правления, 1906. – С. 420–421.
16. Чи не помилка? // Червоний стяг, 1924. – 3 червня – С. 4.
17. Шпилевский Е. Как учились наши прадеды / Евгений Шпилевский // Черниговский полдень. – 1995. – 16 ноября – С. 4.

Рига Д.В. Очерк по истории малоизвестного пансиона при Черниговской классической мужской гимназии (вторая половина XIX – первая половина XX в.)

В статье говорится об истории построения и о годах деятельности благородного пансиона в XIX–XX в. при Черниговской классической мужской гимназии.

Ключевые слова: благородный пансион, классическая мужская гимназия, учебный процесс.

Ryha D.V. Outline of the history of a little-known board at Chernihiv classical gymnasium (second half of XIX– first half of the XX)

The article tells about the history of the building and years of activities of boarding school in the XIX–XX century, in Chernihiv classical gymnasium.

Key words: boarding school, classic men's gymnasium, educational process.

16.02.2017 р.

j